

Nostalgiline mäng. Väike ülevaade argentina tangost

LAURA TALVET

tangohuviline, Tallinna Argentina Tango Klubi asutajaliige

Tango allutas meid oma soovidele,
viis meid kaasa, juhtis meid,
kaotas ning leidis meid taas...

(J. L. Borges)

Tõeliselt pühendunud tangoarmastajad üle kogu maailma teavad, mis kuulub kohustusliku elemendina ükskõik millise äri- või puhkusereisi juurde. Enne veel kui pakitakse kohvrid, uuritakse välja, kus on reisi ajal võimalik tantsida, teisisõnu – kus ja millal toimuvad milongad, tantsuõhtud, kus tantsitakse tango. Kui sellisele üritusele satub mõni asjatundmatu uudistaja, avaneb talle saali sisenedes üsnagi kummaline vaatepilt: ruum (enamasti mõni restoran, baar või tantsusaal) on täis tantsivad paare, kes kõik on mingis transitaolises seisundis, justkui omamoodi mediteerides. Hingetatult ja sujuvalt liiguvad nad edasi, ülakehad stoilises harmoonias liitunud, samal ajal kui jalad mängeldes omavahel “vestlevad”, moodustades kõikvõimalikke ja võimatuid kombinatsioone; pea ja jalad nagu ei kuulukski ühele ja samale inimesele. Paljude naiste silmad on suletud, nad justkui ei viibigi enam selles ruumis, vaid mingis teises reaalsuses, hetkes, kus ununeb kogu ümbritsev. Kõike seda saadab nukralt, ent kindlalt sammuva heliga *bando-neon*, melanhoolse tämbriga viiul... Selles esmapilgul kummalises, ent täielikult haa-

ravas tantsus on midagi sügavalt nostalgilist ja salapärast.

Salapärane sõna “tango”

Niisama salapärane kui tants ja muusika ise, on ka tango ajalugu, mille üle vaieldakse teravalt tänaseni. Mõned peavad tango sünnilinnaks Montevideod, teised Buenos Airest. Keeruliseks teeb uurimise ka see, et 19. sajandil, kui tango väidetavalt tantsuna esimest korda ilmus, olid Ameerika mandril levinud erinevad muusikazhanrid tihtipeale üksteisest mõjutatud: esimesed tangod on näiteks väga sarnased *habanera*’le. Nii *habanera* kui ka tango tantsimine sisaldab “minekuid” ja “tulekuid”, mõlema rütmis vahelduvad markeeritud ja markeerimata löögid. Hispaaniast kolonisatsioonil ajal Ameerika mandrile jõudnud muusikastiilid muutusid tihti kas osaliselt või täielikult, luues omakorda uusi kombinatsioone; näiteks Venezuelas läks moodi *corrido*, Lõuna-Ameerika rannikul *chamarra*, Argentina ja Uruguay pampaaladel *cifra* ja *milonga*, Tšiilis *cueca* ja *zamba*. Mõnikord juhtus ka nii, et sisse-rännanud muusikaline vorm jõudis lõpuks uuesti tagasi oma algseesse sünnipa-

ka. Nii sai näiteks *habanera*’st hiljem taas väga “hispaaniaalik” tants, mida on oma teostes kasutanud paljud mittehispaanlastest heliloojad (mõelgem kas või Bizet’ “Carmeni” peale).

Sõna “tango” päritolu on aga endiselt väga hämar ja vaidlustekitav. Paljude filoloogide ja ajaloolaste arvates tuleb selle juuri otsida Aafrikast. Enamik Ameerikasse toodud orjadest pärines Kongost ja Sudaanist ning väidetavalt tähistas “tango” mõnes nende maade kohalikus keeles kohta, kuhu tulevased orjad enne Uude Maailma viimist kokku koguti. Teine võimalik tähendus, mida paljud allikad mainivad, on paika, kuhu orjad (juba Ameerikas) pärast rasket tööd kogunesid, et veidi lõõgastuda ja tantsida. Mõlemat tähendust ühendab selle kohta kirjeldus: tegemist oli paigaga, mis oli kinnine, enamasti ringikujuline ning isoleeritud. Argentinast ja Kuubalt on leitud kirjalikke allikaid, kus sõna “tango” esines juba 19. sajandi algul. Arvatakse, et hiljem, metonüümia käigus, hakati tangoks nimetama paiga asemel hoopis tantsu, mida seal tantsiti. Samas ei ole teada olevalt ühtki tõsiselt võetavat tõestust, et sellel “tangol” oleks mingigi seos hiljem Buenos Aireses ja

kogu maailmas tantsitud tangoga. Ajaloost leiab ka vihjeid portugali keelsele sõnale *tangomão*, tähistamaks valget, kes mängis mustanahalist, et pääseda lihtsamalt Aafrika hõimupealike jutule ning seeläbi endale orje hankida. On ka neid, kes arvavad, et "tango" on pärit ketšuaakeelsest sõnast "tambo", mis tähistab samuti kohta, kus tantsiti. Boliivias näiteks oli tambo kõrtsilaadne asutus, kus müüdi sööke ja alkoholi (samas tähistas "tambo" Argentinas hoo-piski lehmapiima saadusi müüvat asutust). Samuti on neid, kes arvavad, et sõna "tango" tuleneb sõnast "tambor", nii nimetati tantsupaika Panamas.

Buenos Aires: perifeeriast tsentrisse

Vaatamata vaidlustele tango päritolu üle, on enamik uurijaid siiski ühisel arvamusel, et tango kui tants sai alguse 1880. aastatel Rio de Plata jõe ümbruses asuvates linnades, nendeks olid Buenos Aires, Montevideo ja Rosario. Mõnest faktist piisab, et mõista, miks just Buenos Airesel oli eeldusi saada tollaseks tangopealinnaks. Nimelt kasvas linna elanike arv määratu kiirusega tänu sisse- ja väljareisidele Euroopast (eriti Hispaaniast ja Itaaliast, ent ka Kesk-Euroopast, Süüriast, Liibanonist jne), moodustades omapärase keelte ja kultuuride Paabeli, kus kõik võitlesid elu ja paremate majanduslike tingimuste eest. Kui 1869. aastal oli Buenos Aireses vaid 180 000 elanikku, siis juba 1910. aastaks suurenes see peaaegu poolteise miljonini!

Immigrandid koondusid niisiis perifeeriasse, äärelinnadesse, üritades kuidagi-moodi leiba teenida ja ellu jääda. Paljude tangouurijate arvates sai just sellest nähtusest alguse Buenos Airese vaim ning samuti tango olemuse üks elemente – tollast äärelinnas elavat inimest iseloomustas ebakindlus, desorientatsioon ja melanhoolia, mida kompenseerisid uhkus ja võitlusvaim. Eri-nevatest kultuuridest inimesi, kellest paljude illusioonid "Ameerika imest" olid purunenud, ühendas vaid paar asja: mate (subtroopilisest taimest tehtud mõru teejook) ja tango, segu melanhooliast ja sensuaalsusest. Kuna sisse- ja väljareiside puhul oli enamasti tegemist vallaliste meestega, sai Buenos Airesest peagi suur prostitutsioonivõrgustik, kus mustanahalised orjad asendusid valgete orjadega. Tango ja prostitutsiooni seoste kohta on väga vastakaid arvamusi. On neid, kelle arvates on seos ilmne,

ent on ka neid, kas kahtlevad, kas tangot algselt lõbumajades tantsiti. Tõsi on, et mõnedes tantsulokaalides pakuti ka intiimteenuseid, ent seal ei tantsitud kunagi ainult tangot, vaid ka polkat, milongat ja teisi tantsu. Tegelikult tantsisid tangot alguses ainult mehed omavahel, alles hiljem ilmusid nende kõrvale tantsijannad. Viiteid lõbumajadele on ka paljude varajaste tangolaulude kahemõtteliste pealkirjades, ent seegi võib olla eksitav. Samasugused pealkirjad olid varem polkadel ja *corridõdel*, laulude sõnad liikusid tihti ühest žanrist teise edasi.

Linnastumine oli niivõrd kiire, et juba 1914. aastal elas 58 protsenti Argentina rahvastikust linnades, enamik neist Buenos Aireses, kus sotsiaalne kihistumine on väga tugev. Nii liikuski tango tasapisi perifeeriast keskuse poole. Kui algusaastatel, 19. sajandi lõpus, võis tangot nimetada veel "linnafolklooriks", mida tantsisid eelkõige madalamast sotsiaalsest kihist inimesed, kelle tulevik oli niisama ebakindel kui olevik, siis 20. sajandi algul hakkas tango jõudma jõukamatesse kvartalitesse. Veel enne, kui kodusse ilmusid fonograafid ja grammofonid, aitas tango levikule kaasa maagilise kõla ja toreda välimusega Itaalia päritolu instrument – väntorel. Tõeline pöördepunkt saabus aga 1911. aastal, kui ilmusid esimesed orkestrid, tehti esimesed orkestrisalvestused ning tango hakkas tasapisi jõudma ka Euroopasse. Sisuliselt ühendab neid kolme fakti üks tõik – tango hakkas kujunema seltskonnatantsuks, mida ei tantsitud enam ainult perifeerias, vaid ka keskustes.

Orquesta típica ja bandoneon

Algusaegadel oli tango instrumentaalne ning ka praegu, pärast sajandipikkust arengut ja muutusi on jällegi moes instrumentaalne tango. Esimesed pillid, millega tangosid mängiti, olid kitarr, klaver, flööti ja viiul, kuid praegu on skaala märksa laiem, asendamatuks on saanud müstilise tämbri-ga *bandoneon*. Kuigi esimene *bandoneon* valmistati Saksamaal, rändas see eriline instrument peagi Argentinasse, jättes oma head sõbrad, akordioni ja löötpilli Euroopasse maha. Nimelt oli Euroopa muusikute arvates *bandoneon*'i tämbri liiga dramaatiline ja sügav, akordion aga kergem ning meloodilisem. Praeguseks on *bandoneon*'ist saanud tango sümbol, selle auks on kirjutatud mitmeid tangosid, kuulsaim on "Che bandoneón!", mille kirjutas 1948. aastal Anibal Troilo. Pole juhus, et esimene tangole pühendatud monument Buenos Aireses, mis avati käesoleva aasta 22. novembril, kujutab hiigelsuurt *bandoneon*'i.

Võib öelda, et tangol kui tantsul on kolm põhilist noorus- ja küpsusperioodi: esimese kolme jooksul tantsiti äärelinna lookaalides, kõrtsides ja kabareedes, teise kolme jooksul aga kohvikutes, tantsusaalides ja teatrites. Tegelikult tantsitakse tangot igal pool, kus vähegi võimalik, kuna tango on alati olnud ja on ka praegu elav, liikuv tants, mis toitub improvisatsioonist ja hetkeolukorrast. Niipea kui tango sisenes kohvikutesse ja teatritesse, sai muusika instrumentaalne pool uue, suurema tähenduse. 20. sajandi esimesel aastakümnel sündis uus mõiste tango ajaloo – *orquesta típica criolla*, spetsiaalselt tango jaoks mõeldud orkestrikoosseis, millest arenes hiljem *orquesta típica* (enamasti on selle koosseisus *bandoneon*'id, viiulid, kontrabass ja klaver, mõnikord ka tsello, trummid, flööti, kitarr ja vioola). Esimene ametlik tangoplaat on pärit aastast 1907. Selleks sai tango "La Morocha", mille muusika kirjutas uruguay päritolu pianist Enrique Saborido ja sõnad Ángel Villoldo, esitas lauljatar Flora Hortensia Rodríguez de Gobbi. Esimene orkestrisalvestus pärineb aastast 1911, tegemist on tangoga "Rosendo", *orquesta típica criolla*'t juhatas Vicente Greco.

Gardelist tänapäevani

Kõigi aegade suurim tangolaulja on olnud kahtlemata Carlos Gardel (1890–1935),

kelle hää jõudis Buenos Airesest nii Pariisi kui ka New Yorki ning kelle abil muutus tango universaalseks nähtuseks. Võib isegi öelda, et enne Gardeli ei eksisteerinud tango kui laulu, tegemist oli vaid tantsuga. Gardeli ja tema kaasaegsed nimetasid tango ajaloo "vanaks kaardiväeks" (*la guardia vieja*), tegemist on kõige "ehtsama" tango perioodiga, mis hõlmab 20. sajandi esimesi aastakümneid. 1920–1940 kestis "uue kaardiväe" periood (*la guardia nueva* või *edad de oro*), tango kuldaeg, mil tõusevad esile sellised muusikud nagu Francisco Lomuto, Francisco Canaro, Roberto Firpo, Augustín Bardi, Osvaldo Fresedo, Mariano Mores jpt ning lauljad Ignacio Corsini, Sofía Bozán, Rosa Quiroga, Agustín Magaldi, Roberto "Polaco" Goyeneche, Ángel Vargas ja Edmundo Rivero. Tuntumaid orkestreid juhatasid praeguseni väga kuulsad Osvaldo Pugliese, Aníbal Troilo, Carlos Di Sarli ja Horacio Salgán. Imeilusaid laulusõnu löid "uue kaardiväe" poeedid, kellest tuntumad on Enrique Santos Discépolo, Homero Manzi ja Enrique Cadícamo.

1950. aasta paiku algas traditsioonilise tango ajaloos kriis, ent samas ka "avangardse tango" periood (*tango de vanguardia*), mille suurkujuks on Astor Piazzolla (1921–1992), kes tõi tangosse täiesti uue, enneolematu stiili, mida paljud kaasaegsed teravalt kritiseerisid, nimetades heliloojat "tango mõrtsukaks" ning tema muusikat "antitangoks". Praegu tunnustatakse Piazzollat kui moodsa, uuendusliku tango sümbolit, kellel on palju õpilasi ja järgijaid. Kindlasti just tänu Piazzolla uuendustele toimus viimastel aastakümnetel tango taassünd, mille uuteks hääleteks said Susana Rinaldi, Rubén Juárez, Enrique Espinosa, Chiqui Pereyra jpt.

Praegu on tango taas populaarne kogu maailmas; Buenos Airese kõrval on suuremad keskused Berlin, Pariis ja London. Telkinud on palju uusi tangostiile, mida on mõjutanud rock, jazz ja elektrooniline muusika; traditsioonilisema tango kõrvale on tekkinud *tango nuevo*, mis paneb rõhku tantsu *show*likumale küljele, keerulistele figuridele ja tantsijate professionaalsusele. Elektroonilise tango tuntumad muusikakollektiivid on Bajofondo Tango Club, Tanghetto ja Gotan Project. Milongadel mängitakse kõigjal maailmas tantsuks erinevat muusikat, Gardelist tänapäevani.

Tango ja Soome

Meie põhjanaabrite tangolembus on kindlasti kõigile teada, ilmselt on aga paljudele uudiseks, et tango jõudis Uuest Maailmast Soome kontserdilavadele juba 1910. aastal ja et kõigest viis aastat hiljem kirjutas Iivari Kainulainen esimese soomekeelse tango. Veidi pärast seda tähtsündmust sai Soome endale ka "põhjala Gardeli", Olavi Virta. Melanhoolse hingega soomlaste seas leidis nostalgiline muusika viljaka pinnase ja arenes omaladeks, soomepäraseks, lausa rahvuslikuks tantsuks. Olenevata sellest, et *bandoneon*'i asendab akordion, muusikas on vähem *staccato*'t ja rohkem meloodiaid kui Buenos Airese tangos, on see oma olemusel siiski tango – muusika, mis kutsub esile nostalgiat, melanhooliat, igatsust. Soome tango kõrgpunkt saabus 1962. aastal (tähistades oma moodi tagurpidi liikumist tsentrist perifeeriasse, kuna Buenos Aires oli samal ajal tango kriis), kui Reijo Taipale kirjutas sõnad Unto Mononeni laulule "Satumaa". Ilma liialduseta võib väita, et selle meloodia mõju on paljude soomlaste jaoks hümnistlik tugevam. Tangovaimustus Soomes kestab endiselt. Igal aastal korraldatakse Seinäjoki väikelinnas tangofestivali, kuhu koguneb ligi 200 000 inimest, et välja selgitada noorte lauljate hulgast tangokuningas ja tangokuninganna. Pole vist juhus, et soomekeelset sõna "kaiho" on raske teistesse keeltesse tõlkida, sest see tähendab

midagi enam kui lihtsalt sügav melanhoolia...

Milonga, tango ja vals

Sõna "milonga" ei tähenda ainult tantsu-õhtut, vaid ka tantsu, mis on tango sarnane, tegelikult tango eelkäija. Olles algselt anonüümne rahvaviis, mida lauldi ja tantsiti maapiirkondades, levis see äärelinnadesse ning 19. sajandil arenes sellest välja tango, algusest peale selgelt urbanistlik stiil, mis kasvas ja arenes koos linnaga, oma loomuliku keskkonnaga. Tango ülekaalukas populaarsus lükkas milonga mõneks ajaks tagaplaanile, ent paljud heliloojad hakkasid tangode kõrval siiski kirjutama ka milongasid. Mõlemat tantsu ühendab markeeritud ja markeerimata löökide vaheldumine ja taktimõõt (2/4 või 4/8), kuid milonga on rütmikam ja intensiivsem, kiirema tempoga kui tango. Paljud heliloojad on loonud ka hübriide, milongaliku rütmiga tangosid. Kui 20. sajandil jõudis Ameerika mandrile ka vals, segunes seegi tangoga – Euroopa valsist jäi alles rütm, ent hing muutus, sulades lahutamatu kokku tango olemusega. Tänaeni kehtib üle kogu maailma toimuvatel milongadel kohustuslik kolmik, mida tantsitakse vahelduvas järjekorras: tango–milonga–vals.

Nostalgiline mäng

Tangot ei laulda ega tantsita selleks, et unustada, vaid selleks, et kogutud meenutada, seda uuesti läbi elada. Sõna "nostalgia" tähendab kreeka keeles nii tagasimeinekut (*nostos*) kui ka valu (*algios*). Ent tango on ka pidev mäng – nii nagu tantsijate jalad kompavad mängeldes teineteise "territooriumi" piire, nii on ka iga uus tantsukogemus järjekordne "läbimäng", ainulaadne ja ühekordne, kandes endas vanu mälestusi ja segades neid uutega, kuniks elu...

Kasutatud kirjandus:

<http://www.todotango.com> (kogutud artiklid).
Blas Matamor. El tango. Acento Editorial, Madrid, 1996.
Antonio Pau. Música y poesía del tango. Editorial Trotta, Madrid, 2001.
Manuel Hidalgo Huerta. Tango: melodía y canción imperecedera [Con las letras de 50 tangos para el recuerdo]. Biblioteca Nueva, Madrid, 2001.
<http://www.tango-tallinn.com>